

AUSER 22.1

L'ENÈIDE IN DIALÈT CREMUNÉES

vegnìida fóra da la pèna de

Güstéen Melegòt

● LA TRASCRIZIONE IN DIALETTO CREMONESE

Prima d'inoltrarci nella lettura del testo dell'Eneide, riteniamo opportuno indicare le norme sulla grafia del dialetto cremonese che verranno usate in seguito, avvertendo che esse sono riportate da Romano Oneda sulla *Strenna dell'Adafa* del 1963 (1), del 1964 (2) e del 1965 (3). Regole che vennero poi riproposte nell'introduzione ai *Proverbi cremonesi di campagna e di città* di Paolo Brianzi nel 1968 (4) e sulle pagine iniziali del *Dizionario del dialetto cremonese* del 1976 (5), (volume che da ora in poi indicheremo con la sigla *DDDC*).

Sempre di Romano Oneda sono pure le "Note sul sistema di trascrizione", riprese sulla ristampa nel 1981 dei *Modi di dire cremonesi* di Antonio Cazzaniga (6).

Un merito importate nella diffusione di dette norme va pure attribuito alla iniziativa editoriale del Gruppo dialettale cremonese *El Zàch*, curata da Riccardo Magri nel 1985 (7), così come degna di menzione è la pubblicazione di Gianfranco Taglietti (1920-2013), intitolata *Esplorazione nell'area dei dialetti della provincia di Cremona* del 1988 (8). Né va dimenticato, ancora di Riccardo Magri, il testo *Dialetto cremonese di città e dei paesi* del 1995 (9).

Dopo le dovute citazioni, è opportuno ricordare che le regole "omogenee" di trascrizione sono state applicate dagli amatori del dialetto cremonese solo a partire dagli anni Sessanta del secolo scorso. Prima di quel tempo si usavano, nelle stesure in dialetto, i modi più diversi riferiti ad una approssimativa "scrittura alla francese".

Nella disamina di tali modalità di scrittura, partiremo allora col dire che le vocali del dialetto cremonese sono le stesse dell'italiano (A-E-I-O-U; a-e-i-o-u).

Alcune di esse hanno l'accento, ossia sono "toniche" come in *vìta* (vita), *buscàja* (boscaglia), ed altre invece sono senza accento, vale a dire che sono "atone" come la vocale -o- in *stòorta* (storta) o la vocale -e- in *selvàdega* (selvatica).

Va inoltre precisato che le vocali toniche sono brevi quando vengono pronunciate o scritte con una sola vocale, mentre sono lunghe quando vengono scritte con una doppia vocale, in cui la prima deve avere sempre l'accento, come ad esempio in *bòn* (buono) e in *sìit* (sito).

A propria volta, le vocali toniche brevi le ritroveremo nelle voci *selvàdega* (selvatica), *camìna* (cammina), e nell'articolo determinativo singolare femminile *-la-* e nell'indeterminativo *-na-* (una).

La vocale tonica breve -é-, provvista d'accento acuto, la incontreremo "stretta" come nel vocabolo italiano "mela", così come nel dialettale *chél* (quello).

Diversamente la vocale tonica breve -è-, provvista d'accento grave, va letta "aperta" come nel vocabolo italiano "abbiente", al pari del dialettale *mèent* (mente), mentre la vocale tonica breve -ó- va letta "stretta" o "chiusa", come nel vocabolo italiano 'candore' e nel dialettale *šó* (giù).

Negli scritti in vernacolo contemporaneo avremo modo d'incontrare la vocale 'torbida' -*ö*-, col segno diacritico dei due puntini. Con tale grafema si riproduce l'*eu* francese, come avviene nel vocabolo transalpino *neuf* (nuovo), pari a quello in uso fra i poeti cremonesi prima della stesura del *Dizionario del Dialetto Cremonese* del 1976. Nei testi che incontreremo in seguito troveremo ad esempio *töta* (tutta) e *pö* (più).

Nel dialetto scritto contemporaneo è presente pure la vocale -*u*- lombarda con la *umlaut*, ossia la -*ü*-, come in *scüüra* (scura o oscura) e *düüra* (dura).

Per quanto riguarda la semivocale o semiconsonante -*j*-, l'incontreremo a propria volta col vocabolo *buscàja* (bosaglia).

Riassumendo ora i riferimenti alle vocali, possiamo leggerli nel seguente quadro di sintesi:

é = e chiusa

è = e aperta

ó = o chiusa

ò = o aperta

ü = u lombarda o alla francese

ö = *eu* alla francese

Va ricordato che l'accento indica sempre la tonicità. Per esigenza tipografiche e pratiche, è avvalso l'uso di non indicare la tonicità mediante l'accento su -*ö*- e -*ü*- (-*o*- e -*u*- con dieresi), anche se nel dialetto cremonese la vocale -*ö*- è sempre accentata. La vocale -*ü*- si troverà invece accentata quando nella parola non vi saranno accenti su altre vocali.

Passando alle consonanti, si può accennare al fatto che mentre in italiano la -*s*- rappresenta sia il suono "aspro" che quello "dolce", nel dialetto cremonese essa è solo aspra come in *sóta* (sotto) e *selvàdega* (selvatica). Mentre la -*s*- dolce e sonora dell'italiano "rosa", verrà indicata con il grafema -*š*- come in *stursìgnàa* (attorcigliare)

In fine di parola la consonante -*c*- è fonema palatale (col suono della -*c*- di *ciligia*), quindi si avrà *véc* (vecchio); -*ch*- è invece fonema velare (col suono della -*c*- di *carro*), quindi si avrà *fìidech!* (caspita!) e *amìich* (amico).

(1) Cfr. Romano Oneda, "Note sul sistema di trascrizione", in *Strenna dell'ADAFa 1963*, Cremona 1963.

(2) Cfr. *Ibidem*, "Fonologia del dialetto cremonese", in *Strenna dell'ADAFa 1964*, Cremona 1964.

(3) Cfr. *Ibidem*, "L'opposizione di quantità vocalica e il dialetto cremonese", in *Strenna dell'Adafa 1965*, Cremona 1965.

(4) Cfr. *Ibidem*, "Ortografia del dialetto cremonese", in Comitato di Studi e Ricerche di Dialettologia Storia e Folklore Cremonese, *Proverbi Cremonesi di Campagna e di Città*, raccolti e annotati dal dott. Paolo Brianzi (anni 1908-1963), 1^a ed. 1964, 2^a ed. 1981.

(5) Cfr. Comitato di Studi e Ricerche di Dialettologia Storia e Folklore Cremonese, *Dizionario del Dialetto Cremonese*, presentazione di Luigi Heilmann. Introduzione dialettologica e revisione linguistica di Romano Oneda, Libreria del Convegno, Monotopia Cremonese, Cremona 1976.

(6) Cfr. Romano Oneda, "Note sul sistema di trascrizione", in Comitato promotore di studi e studi e ricerche di dialettologia, storia e folklore cremonese, Antonio Cazzaniga, *Modi di dire cremonesi*, con prefazione di Angelo Monteverdi, ristampa dell'edizione del 1963, Cremona 1981, pp. IX-XIV.

(7) Cfr. Riccardo Magri, *Introduzione allo studio del Dialetto cremonese come lingua scritta*, Gruppo Dialettale Cremonese "El Zàch", Quartiere n° 2 (Porta Po), ciclostilato in proprio, Cremona 1985.

(8) Cfr. Gianfranco Taglietti, *Esplorazione nell'area dei dialetti della provincia di Cremona (1980-1985)*, Amministrazione Provinciale di Cremona, Fantigrafica, Cremona 1988.

(9) Cfr. Riccardo Magri, *Dialetto cremonese di città e dei paesi. Ortografia e grammatica*, Editrice Turrus, Tipografia Fantigrafica, Cremona 1995.

● D

Prìma de scuminciàa el viàc sö l'òpera de l'Enèeide, gh'ùm de parlàa 'n briis de chiì el l'aa scriviida. Sarès a dii de Publio Virgilio Marone, che da adès in avàanti ciamarùm apéena cu'l so prìm nùm in dialèt: Virgìlio.

Nasiit in de'l mantuàn a'l tèemp de l'antiiga Róma, el 15 de utùber de'l 70 a. C., in de'n pòst ciamàat alùura Àandes e adès Piétole, Virgìlio 'l éera fióol de na famìlia de agricultùur che stiiva pròpia bèn de bursél. Cusé de regàs al gh'aa pudìit stüdiàa in de cèerte scóole de lüso: a Cremùna, a Milàan e dòpo àanca a Róma.

Chì, in de la citàa etèerna, el gh'è 'ndàt quàant el gh'iiva cumpiit i quìndes àn e 'l è stàt lé infina a i viint àn, indùa el gh'aa pudìit scultàa le lesiòn de retòrica de'n bravissim maèester, Epiidio, inséma a i regàs de le famìlie püsée aristocràtiche de la citàa. Fra chéesti fióoi gh'éera àanca en regàs che sarès diventàat imperadùur e pò àanca prutetùur de'l stès Virgìlio: sarès a dii Augùusto, che 'l éera en pòo püsée véc de lüü.

A prupòsit de la puešia de Virgìlio, bišógna ricurdàase che l'è nasiida in de 'l ambièent de chéi persunàc ch'ii vegniiva ciamàat alùura *poetae novi*. Fra de lùur el püsée famùus 'l éera 'n àalter puéeta de la Vài Padàana: sarès a dii el verunées Catùlo.

Indùa tóta la gèent l'è restàada cun la bùca davèerta, 'l è stàt quàant Virgìlio el gh'aa fàt cugnuser a i letùur i dées puemèt de le *Bucòliche*, scriviit da'l 41 a'l 39 avàanti Crìst. Chì, in chéeste pàgine, lüü el pàarla de la natüüra e de la vìa de i paišàan, i laurèent che sgubàava in d'i càamp de la so tèra mantuàana.

In de j àn fra el 37 e el 30 a. C., Virgìlio el gh'aa scriviit invéce le *Geòrgiche* sö indicasiòn de Otaviàano, che 'l vuriiva la pàas in de chéj àn lé, la pàas de la so gèent a tôte le manéere, apéena dòpo la guèra che gh'éera stàt cun Antòonio e Cleopàatra e la vitòoria utegniida in de'l 31 a.C.

Sèemper sö indicasiòn e dešidéeri de l'imperadùur, che 'l gh'iiva dumandàat de scriiver en poéma per la glòoria de Róma e de la so stésa persùna, el puéeta de Piétole el gh'aa pensàat de scriiver, in de'l 19 a. C., l'òpera de l'*Enèeide*, che 'l gh'aa miia finiit de'l töt però, perchè la mòort el l'aa purtàat jà el 21 de setèember, pròpia

in chél àn lé, quàant 'l éera adrée a turnàa indrée da 'n viàc in Grécia, indùà 'l éera 'ndàt a viitàa le tère che 'l gh'ìia cantàat in de'l so poéma: *l'Enèide*.

Chéesta 'l è n'òpera gràanda, scriviida in dùdes càant, i prìm sées sö 'l mudél de *l'Odisea*. Chì Virgiliio el pàarla de'l viàc che Enéea el gh'aa fàt da Tròja a'l Làasio. Invéce in de j üültim sées càant el gh'aa scriviit sö 'l mudél de *l'Iliade*, cun le aventüüre sèemper de Enéea, prima che chéesto persunàc el se fermès per sèemper in Itàalia.

La guèra viista da Virgiliio l'è na ròba bröta e urèenda, vardàada cun spavèent da chii pròpia el la pòol miia véder. El puéeta el na pàarla perchè el spéerava che Augùusto el mantegnès la pàas per sèemper.

Ma adès l'è ùura de mucàala lé de ciciaràa e de s'cumìincia invéce a léger cuša gh'aa scriviit Virgiliio in de'l prìm càant de'l so liber famùus.

• PRÌM CÀANT

Lasàada la Siciilia, indùà el s'éera fermàat da Acèeste, che l'éera en persunàc de la so gèent trujàana, e che 'l éera 'ndàt lé cun de j àalter scapàat da Tròja, Enéa el s'è metiit in viàc cun i so sòci imbarcàat sö na vintina de nàavi.

Giunóone, che l'éera la so nemiiga püsèe carugnèenta, la gh'aa cercàat alùura, in töte le manéere, de metiighe el bàch in de le róode e de fàaghe 'ndàa de travèers el viàc.

Cusé la gh'aa dumàandàat a Éolo, el rè di vèent, de fàaghe en piašéer, cun la prumésa de dàaghe dòpo in mujéer la niinfa Deiopéa, che l'éera bèla 'me 'l sùul.

Éolo, sbrašeliit da la vója de viighe chéesta regàsa meraviliuùša, el gh'aa pö capiit nièent e sübit el gh'aa mìs in pée na tempestàada màai viista prìma, pròpia in de chél tucheléen de màar indùà se muiiva le nàavi de i trujàan scapàat via da cà.

S'è vist alùura 'ste nàavi, cun i rèem s'cèpàat, balàa sèensa cuntròl, pròpia là in méša a le óonde in de 'n màar rabiùus e catiif. Per furtóna la tempestàada l'è stàta fermàada da'l diò Netùuno, che 'l s'è metiit a saracàa adrée a i vèent che i gh'ìiva pensàat, sèensa el so permès, de méter in pée töt chél badüél lé.

Enéea l'è riesiit alùura a rìiva sö la còosta de la Lìbia, ma 'l è rivàat lé cun apéena sèt nàavi. Chì, finalmèent, 'l è riesiit a truàa de mangiàa, dòpo viighe cupàat sèt cèervi in de 'n bòsch lé apróof. Intàant Vénere, màader de Enéa, la gh'aa dīt a Giòove de cùma l'éera stàta catiiva Giunòone cun el so bèl fióol trujàan.

Giòove el gh'aa sübit rispónt a Vénere de miia preocupàase. E sübit dòpo el gh'aa mandàat in frésa Mercùurio a Cartàgine, da Didóone, regina de la citàa, per diighe de fàa féesta a i trujàan rivàat da le so pàart.

Vénere, intàant, vestiida in de 'l bòsch da regàsa endàta a càcia, la se fà véder da Enéea e la ghe diis el nùm de chéla tèra lé africàana. E la ghe cöonta àan la stòoria

mìia tàan bèla e pièena de guài de la regìna Didóone. Pò el la sguàarna in de 'n nìgol inséma a'l so sòcio Àcate, che 'l éera lé apróof. Cuśé i dùu i rìiva a Cartàgine sèensa éser vùst da nisöön. Invéce lùur i póol vardàa bèen la citàa, che l'éra pròpia pràan bèla, nóoa nuèenta. E i la vàarda cun la bùca d'avèerta e ghe véen àan de piànşer quàant i vèt pitüràada, sö i müür de la citàa, la stòoria de la so citàa. Sée, la stòoria de la guèra de Tròoja!

Dòpo 'n pòo, se vèt vegniighe incóontra Didóone e àan i cumpàgn trujàan de che j àaltre nàavi, che Enéea el credìiva bèle mòort o dispèers diùsa 'nduè. Didóone la gh'aa dàt ospitalitàa a tóti e la gh'aa dít de 'ndàaghe adrée in de'l so palàs. E cuśé, tóti cuntèent, i vè a mangiàa inséma a la regìna.

Càanti la guèra,

e càanti 'l òm che per prim da Tròoja 'l è vegniit in Itàalia, scapàat per voluntàa de 'l destéen sö le spiàge de Laviinio. Per en pés, sèemper turmentàat, e per tèra e per màar, da quaidöön de 'l Olìimpo, per la ràbia màai finiida de chéla carógna de Giunóone, el gh'aa patiit tàanti àan in guèra: fin'a quàant el gh'aa mìs in pée na citàa e lasàat in de'l Làasio i Penàati de Tròoja, che j è la radiis gluriùuša de la ràsa d'i Latéen de Àalba, e de le müüra de Róma, la citàa süpèerba. Càara Müüša, ricòordeme té le ragiòn de tàant penàa dulurùus: ricòordeme l'uféeša e la vendéta de la regìna de'l céel che la gh'aa vurìit fàa patii in tóte le manéere 'n òm famùus per la so buntàa. I Celèst éei bòn, dònca, de tégner in cóor na ràbia cuśé gràanda?

• LA RÀBIA DE GIUNÓONE

Gh'éera alùura na citàa antìiga, dùa ghe stìiva i Tìiri, che da luntàan la vardàava l'Itàalia e indùu el Tévere el finiiva in de'l màar: l'éera Cartàgine, na citàa siöra, armàada da fàa paüüra. Se dişìiva che Giunóone el la preferìiva a ògni àaltra tèra, püsèe de Sàamo, e che a Cartàgine la ghe tegnès j armàamèent e àanca 'l so càr. La Déa, alùura, la vurìiva fàaghe utégner, se 'l Destéen* el fùdeses stàt de l'idéa, 'l impéeri de'l móont. Ma l'éera vegniida a savii che da'l sàanch trujàan sarès nasiida na ràsa de gèent destinàata a ficàa šó le müüra*

*dove Giunone era nata

*dal Fato

de Cartàgine; e che en pòpol fòort in guèra, che cumandàava bèle tàante nasiòn, el sarès vegniit a purtàase via la Libia. Cùsé dišiiva la stòoria che filàava le Pàarche. Per paüüra de'l dumàan, sèensa desmentegàase la guèra che la gh'iiva mìs in pée sóta Tròja per i so bèi Argiivi, Giunóone la gh'iiva adòs amò tàanta ràbia, inséma a 'n dulùur gnamò pasàat: la gh'iiva inciudàat, infàti, dèenter in de'l cóor el giüdisi de Pàride, per la carugnàada de la so beléa miia cunsideràada, e la vendéta vèers la ràsa trujàana, in unùur a Ganiméede (1). Rabiida per tóti 'ste tòort, la Déa la tegnìiva luntàan da'l Làasio, sbalutàat da j óonde, i Trujàan scapàat da i Gréeci e da'l famùus Achìle: e lùur j éera muìit da'l destéen per ògni màar, da tàanti e tàanti àn. L'èera pròpia na ròba cumplicàada, düüra e incarugnàada, fàa nàser la stòoria de la gèent rumàana.*

*coppiere degli Dèi

- (1) Ganimede, figlio di Troe, re di Troia, che per la sua bellezza fu rapito da un'aquila inviata da Giove e trasportato in cielo perché servisse come coppiere degli dèi.

• ÉEOLO E LA TEMPÉESTA

Apéena lasàat lé de vardàa la tèra de Sicìilia, i Trujàan cuntèent i sistemàava le véele vèers el làarch, intàant che le póonte de brùuns le tajàava le óonde salàade. Giunóone, che la gh'iiva da sèemper in de'l cóor na ferìida, quàant la jà vist, la s'è d'ita: "Garò d'òonca de lasàa pèerder la me ràbia e dii che gh'òo perdiit, sèensa rièser a mandàa fóora da i pée, da l'Itàalia, el rè de i Truiàan? Ma la pèensa miia cusé el Destéen! Epüür Minèerva la gh'aa pudìit brüšàa le nàavi de i Gréeci e negàai tóti in de'l màar per le cùulpe sulamèent de öön: de Aiace d'Oileo! Sèemper lée la gh'aa sbatiit só da i niigo i lampès de Giòove, e spantegàade le nàavi e mandàat in fùrlòorum el màar, scumpaginàat in de l'àaria Aiàace che 'l tràava sö de le fiàme da'l stómech impirlèent, per fàal pò infilsàa sö la sculiéera; e mé, che vòo dinàans a tóti i Dèei de l'Oliimpo, suréla e mujéer de Giòove; mé che fòo la guèra da tàanti àn sulamèent a 'n pòpol, ghe rièesi miia a inciudàal per sèemper.

Da chì in avàanti chi parlarà bèn de la glòria de Giunòne, e pò 'l digarà màai de fàa d'i sacrifici a i so àaltar?"

La Déa, che la tegniva strenšit chéesti penséer in de'l cóor, incarugnida de ràbia, l'è rivàada a l'ìsula Eòlia, règn de i niigoj, na tèra pièena de i vèent püsèe rabiùus.

Chì, el rè Éolo el cuntròla in de na cavèerna grandìsima le tempéeste püsèe bastàarde e i vèent dispetùus che 'l tèen prešunéer, cun tàante cadèene.

I se móof tóti ch'ii pàar di diàaoi didrée a i rampòn de le pòorte cun de le gràn vùus che móof infina le muntàgne; Éolo, cun in màan el bàch de'l cumàand, setiit sö 'l ciümél, el ghe fàa però 'ndàa via el nervùus e el ja fà stàa bòn. Se 'l gh'èes miia de fàa cušé, i vèent rabiit i purtarès via per sèemper in de l'àaria i màar, le tère e 'l céel.

Per la paüura de 'ste perìcol, Giòve che töt el póol, el ja saràat sö in de cèerte cavèerne, querciàade da de le gràn muntàgne, cun en rè a cumandàai che'l savès, trà per trà, tegnii o mulàai cun sicürésa.

Giunóone la ghe pàarla cun na süplica: "Éolo, scùulteme! Per el fàto che el Pàader de tóti nuàalter Déei, e rè de j òm, el t'aa fàt divèenta padròn de tóti i vèent per calmàa le óonde o sbatiile fina a le stéle, te gh'èet de savii che na ràsa de gèent, che pòdi pròpia miia véder, la nàviga in de 'l màar Tiréen per purtàa in Itàalia Tròja e i Penàati che i gh'aa perdiit la guèra: méteghela tóta cun i to vèent, màanda a pìch le nàavi, o fàa pèerder in de'l màar i Trujàan carugnùus.

Mé gh'òo quatòordes Niinfe, bèle de fàate giràa 'l còo, te darò Deiópea, la püsèe carìna de tóte, la farò tóta tùa cun en grùp che se pudarà pö desligàa.

E vóori, per el fàto che te mèet ütàat, che la stàga cun té tóta la vita per fàate pàader de fiòoi bèei cùma pòochi".

Éolo el gh'aa rispundiit: "A té, Règina, spéta deciider chél che te vóot, a mé spéta fàa chél che te me dīset.

In tóte le manéere, el me règn te me l'èet dàat té, cùšé el me bàch de cumàand e àanca 'l aiòt de Giòove: 'l è to mérit se me séti šó in d'i banchét in de'l céel, se sùunti el rè di vèent". Alùura Éolo, cu'l pée de la làancia, el gh'aa*

*scettro

picàat sö 'l fiàanch de la muntàgna e i vèent, in fiila stréta cùma 'n bataliòn de suldàat, j è rivàat da la pòorta e i gh'aa fàt pióover tóta la so ràbia in sö la tèra. Éeuro, Nòoto e Àfrico, tóti pàader de tempéeste, j è piumbàat inséma sö'l màar e i l'aa rigiràat in àaria per fàa 'ndàa muntàgne de undàade cóontra le spiàge. J òm i vušàava per la paüüra, le còorde de la nàave le cridàava. D'i niigoì i sguarnàava el céel e la lüüs a j óc d'i Trujàan: se slargàava néegra la nòt sö 'l màar. El céel el trunàava, l'àaria 'l éera pièena de föölmin e töt, in de àaqua e in de'l céel, fiiva paüüra a i marinàar la mòort mìa tàant luntàana. A Enéea se giasàava fina 'l fidech per la paüüra, e cridèent el gh'aa svalsàat le màan vèers le stéle per dii: "O mìla vòlte beàat chi gh'aa viit la furtöna de móorer davàant a j óc de so pàader sóta le müüra de Tròoja! O Dioméede (2), el püsèe fòort de i Gréeci, gh'èsi pudìit móorer sóta i to cùulp de spàada in d'i càamp de lìlio, dùa, cupàat da'l fióol de Téeti, el fòrt Ètore lè là stèench in tèra, indùa gh'è àan el gràant Sarpedonte (3) e 'dùa 'l fiöm Simoènta (4) el gh'aa paràat jà tàante de chéle àarmi e tàanti cadàaver de gèent eròica!"

In de 'n mumèent na ràfica de'l vèent de tramuntàana el cèentra la so véela e la svàalsa le óonde fina a'l céel. Se spàca i rèm, la prüa la giira e la nàave la pòorta el fiàanch vèers le óonde vàalte; na muntàgna d'àaqua la riiva a 'l imprüiışa. I marinàar i pàar vulàaghe insìma, de j àalter i vèt in méša a j óonde embriaghèente la tèra in fóont a'l màar; la tempésta la rebàalta enfina la sàbia. Tre nàavi sbürlàade da Nòoto le se sbriișa cóontra i scòogli che la gèent de lé la ciàma Àare (periculùus in méša a le óonde) cun en schenòn apéena sóta a'l màar (5). Èeuro el sbüürta àaltre trè nàavi cóontra muntagnóole de sàbia, e töt intùurno el ghe mèt na pìla de tèra e se sà mìa el perché. 'N undòn gigantèsch el riiva da in àaria sö la nàave, davàant a j óc de Enéea, indùa gh'éera sö i Liici e 'l fidàat Oróonte (6); el timunéer 'l è stripàat da'l so pòst e sbürlàat in de'l màar a bèla fòorsa; en gràant mulinél fà giràa la nàave per trè vòlte fina quàant de óonde*

fresùše el j àa tìira šò in fóont. Pòochi salvàat i nóoda in de ‘n màar gràant ‘me ‘l ünivèers, spantegàat de chì e de là, fra i lègn che galegiàava, cun chél che réestava d’i tešòr de Tròoja, e cun le spàade di gueriéer. E bèle la tempéesta la gh’iiva spacàat la nàave rüböösta de Ilionéeo, inséma a chéle de’l fòort Àcate, de Abàante, de’l véc Aléete: tóti i póol nièent cóontra l’àaqua che rivàava e le nàavi s’cepàade e inturciàade le stiiva pö a gàla.

- (2) Diomede: figlio di Tideo, dopo Achille il più forte dei Greci, duellò con Enea sotto le mura di Troia. Fu salvato da morte soltanto per l’intervento della madre Venere
- (3) Sarpedonte: re della Licia, alleato di Troia, fu ucciso in duello da Patroclo.
- (4) Simoenta: uno dei due fiumi che attraversano la regione circostante Troia; l’altro era lo Scamandro.
- (5) Are: sono scogli insidiosi, chiamati di Egimuro, al largo di Cartagine.
- (6) Oronte era il capo dei Lici, alleati dei Troiani, amico fedele di Enea.

• LA MÀAN DE NETÙUNO

Intàant Netùuno, per el bajamèent de’l màar, el s’è intüfiit che gh’éra stàta na tempéesta tremèenda, cun l’àaqua màta fiin šò in de la sàbia de’l fóont.

Gh’è vegniit di bröt penséer: el gh’aa tiràat sö cun càalma ‘l còo a livél de j óonde e el gh’aa vardàat töt intùurno, e el gh’aa vùst la flòta de Enéea tóta pèersa in de’l màar, i Trujàan finiit sóta l’ àaqua e pò àan el céel rabiit me ‘n càan. El gh’aa capiit sübit che gh’éra didrée la màan de Giunóne e, ciamàat i vèent Èeuro e Šéfiro, el gh’aa sübit dît: “Tóta chéla giavàana chì, ve végnela da la vòostra ràsa de Titàan, da i vòst bèi parèent? Vuàalter, bröt ventàs carugnòn, gh’ii àan la fàcia de tòla de fàa diventàa ciùch céel e tèra, e purtàa in àaria undàade gràande cóontra el me paréer! Mé ve farò... en cüül cusé! Ma ‘l è mèi che mé stàga càalmo: ve darò na scurliida n’altra vòolta, in de na manéera diferèenta.

Menèe le tòle a la svèelta e ‘ndèe alùura a diighe a’l vòster Càpo che a cumandàa in de’l màar e a viighe el tridèent che fà paüura ‘l è tucàat in sòorta a mé e miia a lüü.

O Èeuro, Èeolo el cumàanda apéena i sasòn ‘dùà gh’è le vòostre cà! Che ghe véгна püür àan le scalmàane

*in de'l so palàs e el cumàandi püür in de la prešòon di vèent!".
El gh'ìiva gnamò finìit de parlàa che 'l gh'ìiva bèle calmàat
le óonde agitàade e spantegàat in giir i nìigoj, e mìs a
pòst el sùul. Tritóone e Cimòtoe (7) i gh'àa mìs inséma
i so sfòors e i gh'àa liberàat le nàavi in séca sö i scòogli:
le stès Netùuno el j àa svalsàat cu'l so tridèent, e pò el
gh'àa veriit el pasàc in méša a i sabiòon e pò calmàat àan
el màar. Dòpo al gh'àa sfiuràat cun le róode legéere le
óonde cu'l so càr. Cùma sùcèet de spès quàant in méša a
tàanta gèent s'ciòpa na rivòolta e la šentàja la dà fóora
de màt, vùla di sàs e déle bràaše, e el rabiòon el fà spüréen
a töte dò le màan, èco però che i giargianées rabiit i vèt en
persunàc famùus per i so mérit e per la so buntàa e alùura
i tàas, i slóonga j uréce; chél là el ghe smóonta cun le so
paròole la cativéeria e l'intenerìs i cóor; cušé el badüél in
de'l màar el finìs quàant Netùuno, intàant che 'l vardàava
el màar, sóta el céel serèen, el vulàava só 'l so càr 'me
'n guìindol, cu'i i cavài mulàat.*

(7) Tritone e Cimòtoe sono due aiutanti di Nettuno; il primo ne preannunziava l'arrivo soffiando in una grossa conchiglia; la seconda è una delle cinquanta Nereidi, divinità marine che aiutavano i marinai nel pericolo. La più famosa di loro fu Tetide, madre di Achille.

• I TRUJÀAN I RÌIVÀ SÖ LE SPIÀGE DE LA LÌBIA

*I Trujàan, fiàch e sgnìch, i céerca de rivàa a le spiàge
püsèe višine e cušé i se pòorta vèers la Lìibia.
En pòst en pòo sguarnàat el s'è veriit davàanti a n' iišula,
che la se sàara sö in dò pàart tàa'me 'n pòort: ògni óonda
de'l màar püsèe gràant la vè a sbatìighe cóontra e l'iišula
rumpìida in tàanti céerchi 'l è mandàada indrée. A dèestra
e a mansina la ròcia l'è bèla drita e dùu scòogli i vàarda
le stéle in de'l céel tàa'me d'i mùuster: sóta i so ciüméi,
per en bèl pòo de màar, le óonde le réesta silensiùuše.
In àalt gh'è 'n sipàari de piàante töte a möc, tàa'me 'n
bòsch de òombre néegre negrèente: a i pée de la paréet
de chél'àaltra pàart, sóta le ròce a meš'àaria, se vèer na
gròta indùu véen fóora na funtàana d'aaqua dùulsa, gh'è
di scragnéi de préeda viiva: el pòst indùu gh'è stà le*

niiñfe. Chì le nàavi le stà féerme, sènsa dùui tacàase a la rìiva, sènsa n'àngura che 'l ja liighi cun en fèr a rampiin.

Enéa el rìiva cun apéena le sèt nàavi che gh'éera restàat e i Trujàan, sbarcàat, jè diventàat màt per la cuntentésa de tucàa tèra, e i mèt šó le tèende sö la spiàgia meraviliuša e i se slònga šó in tèra töt in chiculèent de sàal.

Sübit Àcate el fà ciucàa dùu sàs per dàaghe fóoch a le fóje e intàant el gh'aa müciàat atùurno de la légnà bèla séca. I Trujàan, fiàch per tàante sventüüre, i tìira fóora da la nàave, cu'l furmèent 'ndàt a màal, le móole, intàant che i prepàara de sügàa a'l sùul le biàade recüperàade da'l màar per mašenàale.

Intàant Enéa el se rampéga sö na ròcia e el vàarda 'l urišóont per en bèl tòch de màar, cun la speràansa de póder véder Antéo ficàat jà da'l vèent cun le so nàavi, e le inségne d'i cumandàant Càpi e Càico sö j àalte véele (8). Nisöna nàave gh'éera in viista, ma tàch a la rìiva de'l màar lüü 'l vèt trìi cèervi chi giràava lé vešéen, cun didrée na möcia de àalter cèervi che püsèe in bàs j'éera adrée a mangiàa.

Enéa el se féerma e, ciapàat in màan 'l àarco e le fréce, che 'l fidàat Acate el se purtàava sèemper adrée, el gh'aa cupàat i trìi cèervi che gh'éera lé davàanti, e che pariiva che i gh'ès tàanti bròch in téesta invéce de còorni.

Dòpo 'l è curiit adrée cun le fréce a de j'alter cèervi in méša a i bòsch pièen de piàante e piantunéle, e el gh'aa miia lasàat lé de caciàa prima de viighe slungàat in tèra sèt béestie gràande, in de 'n nömer preciis a chél de le nàavi. Turnàat in de'l pòort el gh'aa spartiit töt cun i so sòci trujàan. El gh'aa dàt a tóti àan el véen che gh'ìiva regalàat Acèeste a i Trujàan in partèensa, in tàante àanfure, sö la spiàgia de la Sicìilia. E cusé el gh'aa cunsulàat tóti chéi che j'éera šó de còorda.

“O càar i me sòci, sùuntum 'bitüàat da 'n bèl pés a na scarugnasa néegra, o me càar, che gh'ii duiit mandàa šó d'i dispiašéer gràant 'me 'l móont; en Dìo el digarà

“muchèla lé” àan a chéesti guài! Cun mé gh’ii vùst, apróof apróof, el rabiòn de Scilla (9), i scòogli che ciucàava in fóont a’l màar, e gh’ii vùst àan le ròce de i gigàant Ciclòopi. Fèeve coràgio, casèe jà tôte le paüüre: fóorse en dé sarà bèl ricurdàa chéesti guài. In méša a tàante stòorie, in méša a tàanti pericoi ‘ndóm vèers el Làasio, ‘ndùà el Destéen el ne farà véder di pòst pròpia bèj e indùà, per voluntàa sèemper de’l Destéen, purtarùm amò in vita la glòoria de Tròoja. Mulèe mìa ‘l màs e stèe sàan per en dumàan püsèe bèl!” Cušé parlàava Enéea. In méša a i bröt pensèer, el fiiva véder sò la so fàcia la speràansa, e el tegnìiva strenšit in de’l cóor i dulùur püsèe fòort. I so cumpàgn i tribulàava entùurno a la selvagìna e a chél ch’ii mangiàava. I pelàava le béestie e i fiiva diventàa nüüda la càarne. Quaidöön el la tajàava a tucheléen e, amò càalda, el la infiilsàava cun di feretéen, e de j àalter j impisàava ‘l fóoch e i metìva sò la spiàgia de le caldéere de bróons. Pò i se tìirava sò ‘l balelòt cu’l mangiàa, slungàat in sò l’èerba. E i majàava càarne gràsa e i béeviva de’l véen véc. Pasàada la fàm e netàat töt intùurno, i se mìs a ciciaràa sò i cumpàgn dispèers, cun la speràansa de catàai amò viif o invéce mòort, rivàat a la féen de tóti i so màai, bèle sùurt ad ògni vùus. El bràavo Enéea püsèe de j àalter el piànšìiva in cóor la féen de’l gluriùus Oróonte, chéla de Lìico e de Amìico, e chéla de’l fòort Già e de’l fòort Cloàanto.

(8) Antéo, Càpi e Càico erano i tre più importanti comandanti delle navi disperse.

(9) Scilla: bellissima ninfa, innamorata di Glauco e trasformata dalla rivale Circe in un mostro con sei teste di cane, che insidiava i naviganti che entravano nello stretto di Messina e li divorava.

• **GIÒOVE E VÉNERE**

I lamèent j è finìit quàant Giòove, intàant che’l vardàava šó da’ l cèel el màar, indùà vulàava le véele, e dùa gh’éera le spiàge, le tère bàse, i popòi sparpajèent, el gh’aa fisàat àanca j óc pròpia sò la Liìbia. E Vénere piagnùna, cun i laghermòn in de j óc che lüšìiva, la gh’aa dīt: “Òh té, che te móoet cu’l to cumàand töt chél che sùcèet in de’l móont, e te stremìset cu’i

to föölmìn tötä la gèent, dìime cùša gh'ài fàt cóntra de té el mée Enéa e i Trujàan, e perchè a lùur se saràat sö l'ünivèers, dòpo tàante suferèense, intàant ch'ìi vóol andàa in Itàalia.

Té te gh'èet prumetiit che 'n dé, dòpo en bèl pòo d'àn, pròpia da chì, da'l sàanch nóof de Tèeucro, vegnarà fóora i putèent Rumàan, padròn cùma pòochi de tôte le tère e de'l màar.

Cuša t'ài fàt per fàate cambiàa paréer?

E mé che me cunsulàavi cun la citàa de Tròoia spantegàada in tèra e de la so rüina, cu'l penséer de 'n bèl dumàan! Ma adès na gréeva sfürtöna la s'è impigulàada adòs a chéi valurùus, sgagnàat da tàanti guài.

Té, che te séet el püsèe gràant rè de tötì, quàant te farèet lasàa lé i so dulùur? Anténore (10), scampàat a i Gréeci, el gh'aa pudìit traversàa 'l Adriàtich e rivàa sèensa perìcol in de la tèra de i Libùurni, fin dòpo la surgiiva de'l Timàavo, che tàa'me en màar rabiit el véen fóora da la muntàgna cun nóof bùche, cun en gràn cincél, e el quàarcia i càamp cun n'aaqua canterìna.

Chì Anténore el gh'aa fundàat Pàadua, e mìs in pée na culòonia trujàana, e pò el gh'aa dàt el so nùm a'l pòpol: chì el gh'aa tacàat jà le spàade de Tròoja, chì el stà benóne in de na pàas bèla e paciùuša. Ma nuàalter, che sùuntum de'l to sàanch, nuàalter che te n'èet prumetiit de regnàa in de'l céel, perdiide le nàavi (o scarùgna!) sùuntum lasàat chì per nuàalter e tegniit luntàn da le spiàge d'Itàalia per el rabiòn de na Déa. Cheschì sarèsel el prémi de la nòostra buntàa, cheschì el nòoster règn nóof?"

- (10) Antenore, di famiglia troiana, parente di Priamo, accolse propria dimora Menelao ed Ulisse, quando vennero ambasciatori a Troia per trattare della restituzione di Elena. Fu sempre fautore della pace con i Greci, ma non venne ascoltato per cui, si dice, che favorì il rapimento del Palladio da parte di Ulisse e persuase i Greci ad introdurre il fatale cavallo dentro le mura. Dopo la distruzione di Troia fuggì con alcune navi ed un gruppo di esuli, navigò lungo le coste della Dalmazia (Illiria) e dopo una lunga marcia nel paese dei Liburni, tra Dalmazia ed Istria, arrivò alle sorgenti del Timavo, erompendi da nove bocche del sottosuolo carsico, e si spinse sino al luogo ove oggi sorge Padova, da lui fondata, secondo la leggenda.

• EL PENSÉER SÖ LA GRANDÉSA DE RÓMA

El pàader de tóti, cun la so ghignàada che la fà stàa bòn el céel e le tempéeste, el gh'aa sfiuràat cun en bašéen i làber de la fióola e pò 'l gh'aa dît: "Viighe miia paüüra o Citérea, 'l è sèemper chél el destéen di tóo. Te vedarèet la citàa e le müüra prumetiide de Lavinio (11), te svalsarèet el bòn Enéea infina a le stéle de'l céel: gh'òo miia cambiàat paréer. Lüü (te 'l digaròo, perchè te séet in penséer, e te fòo la cunfidèensa cun i segréet de'l dumàan che rivarà) el farà na gràan guèra in Itàalia, el metarà sóta de i pòpoi curagiùus, el darà a la so gèent le légi giöste e müüra rübööste, fin a quàant, in de la tèersa estàat, el regnarà sö töt el Làasio, e fin quàant trii frèt invernéen i sarà pasàat da'l dé de la vitòoria sö i Rùtuli. Ma Ascànio, che adès el se ciàma Jùulo ('l éera ìlilio fin tàant che gh'éera el tròno d'ìlilio), el cumpirà trèent' àn de règn en de'l pasàa di mées, e pò el farà fàa San Martiin a la capitàal da Lavinio a Albalóonga che 'l farà diventaa bèla fòorta cun déle müràje grandiiuše. Lé per trešèent àn cumandarà la gèent de Ètore fin a quàant la sacerdutésa Réa Sìilvia, per l'amùur de Màarte, la gh'aa viit dùu geméi. Alùura Ròmolo, cuntèent de viighe a i fiànch na pél de fémina de lùf (la so bàalia), el svalsarà, mìa inséma la so gèent, le müüra cunsacràade a Màarte; el ciamarà la so gèent Rumàan, da'l so stès nùm. A chél de'l so dumìni, ghe méti miia cunféen de spàsi e gnànca de tèemp: gh'òo prumetiit 'n impéeri infiniiit. E àanca Giundone, la brütùna che adès la spantéga da ògni pàart màar, tère e céel, la cambiarà paréer in mèj, e cun mé la ghe farà di piašéer a i Rumàan vestiit de tòoga, duminadùur de'l móont. Vegnarà n'épuca, cu'l pasàa de j àn, che i Rumàan i metarà sóta Micéene e Ftia, i duminarà vituriùus àan sö Àargo. Da chéesta rása trujàana nasará Giùulio Cesare (da Jùulo véen el so nùm) che 'l purtarà a'l màar de l'Océano i cunféen de l'impéeri e la so glòoria fina a le stéle. Té, en dé, te ghe farèet céera in de 'l Oliimpo a'l gràant òm, gluriùs per le tère conquistàade

in Urièent; àanca lüü el sarà en Diò, veneràat da j òm. Alùura, finiide le guèra, el sècul catiif el diventarà bòn; Vèesta, la Lealtà cu' i cavèi biànch, Quirìino e so fradél Rémo i farà de le bùne légi; e le pòorte de la guèra le sarà saràade cu'l fèr e cun d'i ligàm bèen strenšit; là dèenter el Rabiòn sacrilech, setiit sö 'n möc de strümèent de guèra, le màan didrée a la schèena, ligàade cun de le tenàje de bróons, el vušarà de ràbia per nièent cu'l sedasàa in manéera urèenda la bùca pièena de sàanch". El gh'aa dît cušé e da 'l céel in àaria el gh'aa spediit el fióol de Màja perché el gh'ès de sügerii a i Trujàan l'ospitalitàa de la so tèra e de le müüra nóoe de Cartàgine (sèemper che per càašo Didóone, sèensa savii nièent de'l Destéen, la gh'ès miia de mandàai via!). Mercùurio, in de 'n vùl per l'àaria cun le so àale fresùuše, el rìiva in de'n àtim a le spiàge de la Liibia. Sübit el mèet le ròbe a pòst, a tóti el cumàanda e infàti i Feniici i se desmentéga tóte le vóje de fàa de'l màal; Didóone püsè de ògni àalter la mùustra di sentimèent pacifich e bòn per i trujàan che gh'è rivàat lé.

- (11) Lavinio: città che Enea fonderà nel Lazio e che così chiamerà in onore di Lavinia, sua seconda moglie.

• VÉNERE E ENÉEA I SE CÀTA INSÉMA

Intàant Enéea, che 'l gh'ìiva pasàat tóta la nòt a pensàa cùša 'l gh'ès de fàa, apèena nasiit el dé el gh'aa deciis de andàa a véder i pòst nóof lé intùurno, e a cercàa de capii indùu el vèent el l'ìiva infricugnàat. Se gh'ès de stàaghe de j òm o apéena de le béestie catiive (perché el vèt de la tèra a véegher), e pò diighel a i cumpàgn. El sguàarna alùura la so flòta sóta le óombre de'n bòsch, dùa gh'éera na muntàgna veriida in méša, in de la manéera che le piàante le ghe pudès cu'i ràmm fàa na bèla òombra; pò el và in fóont a i càamp in cumpagnia de Àcate cun in màan dùu giavelòt cun la póonta de fèr. In méša a 'n bòsch el càta Vénere Citérea, che la pàar na regasìna, armàada però tàa'me na véergine de Spàarta, che la sumiilia tóta a la Arpalice de Tràacia quàant la fiàca i cavài e la làsa

indrée, in de la cùrsa, Euro cun le so àale. La tegnìiva, cùma i caciadùur de'l so tèemp, tacàat a le spàle 'n àarch fàcil da tégnar in màan, cun i cavéi liber a'l vèent e cun i šenóc nüüt nüdeì, e la féen de la véesta ligàada cun en grùp. "O bèi giüinòt – la gh'aa dît per prima – gh'ii fóorse vîst pasàa de chî quaidöna de le me suréle, armàada de faréetra, vestiida cun na pél de liince tötta a màce, che curiiva adrée a vušèent a 'n cinghiàal che 'l scapàava jà cun la bùca pièena de s'ciöma?" E el fióol: "Gh'òo miia vîst e gnàanca sentiit le to suréle, o bèla véergine. Che nùm gh'òoi de dàate? La to fàcia l'è miia de 'ste bàande, la to bèla vùus l'è miia cùma chéla de le dóne che cugnùsi mé. O creatüüra de'l céel, sèt Diàana e na Niinfa? Dàane na màan, alùura, e cunfòorta el nòst andàa dulurùs: dàane na spiéega finalmèent de dùa sùuntum rivàat, sóta che céel: sùuntum a šübianèent, sbatiit de sà e de là da'l vèent e da j óonde gràande de'l màar, sèensa savii nièent indùa sùuntum rivàat e de chii stà chî. Sarùm cun tè in débit, e 'n dé per nòostra màan farùm tàanti sacrifici de béestie davàanti a i to altàar!". "Me sèenti miia dègna de chéesti unùur – la gh'aa rispòst Vénere – Nuàaltre fióole de Tiiro pòortum sèemper la faréetra e stivàai duràat bèi vàalt. Chéesto 'l è 'n règn di Fenìici, de la citàa de Agenóre vegniida sö in tèra de Libia, dùa gh'è de la gèent bràava a fàa la guèra. La so regina l'è Didóone, partiida en bèl dé da Tiiro, da dùa l'è scapàada cun so fradél. Tàanta l'è la cativéeria che lée la gh'ìiva patiit, lóonghe le so suferèense. Vóori cüntatele àanca se per 'n tucheléen apéena. Sichéo, el padròn de tèra püsèe siör de tötì i Fenìici, l'éera el so spùus aduràat. Ma regnàava sö la citàa de Sidóone el fradél de lée, Pigmalióone, catiif 'me 'l àj, püsèe de tötì i bestiòn de la Tèra. I dùu i la fàta a tiighe. El ditadùur catiif, sbrašeliit da la vója de òor, el gh'aa fàt en tranél a Sichéo e el l'aa infilsàat davàanti a j àaltar sèensa pensàa en mumèent a'l dulùur gràant de so suréla. Per tàant tèemp el gh'aa dît nièent, o de le bàle, a l'amàante sbrašeliida da'l dulùur. Ma in sógn, la puaréta la gh'aa vîst la figüüra de'l mariit

gnamò sutràat: el gh'aa svalsàat la fàcia smòorta e el gh'aa fàt véder 'l àaltar prufanàat e 'l so stómech sbüšàat da'l fèr. El gh'aa dît cùma j éera 'ndàte veramèent le ròbe. Pò el l'aa cunvinciida a scapàa, de 'ndàa via da Cartàgine. E per dàaghe na màan el gh'aa cunfidàat dùa gh'éera, sguarnàat sóta tèra, en tešòor antiich, n'abundàansa d'òor e d'argèent che nisöön cugnusiiva. Didòone, tóta emusiunàada a sèenter chéesta stòoria de dulùur, la s'è preparàada a scapàa, cun di cumpàgn fidàat tra chéi chi gh'ìiva paüüra de Pigmalióone. I cungiüràat i gh'aa purtàat via le nàavi bèle próonte per pàarter e i jàa cargàade d'òor: le richése de'l gràan piuciòn j è stàate purtàade jà per màar, e na dóna la gh'aa cumandàat l'uperasiòn. Pò j è rivàat in de'l pòst 'ndùa adès te vedarèet végner sö le müüra grandiüše e le cà de la nóoa Cartàgine. I gh'aa cumpràat tàanta tèra quàanta na mišüüra na pèl de tòor tajàada sutiila. Per chéesto la citàa l'è ciamàada àan cu'l nùm de Biirsa (12). Ma dišiiime, vuàalter ch'ii sii? Da che paées vegnii? Indùa pensèe de 'ndàa? Cun na bufàada gréeva Enéea el gh'aa rispòst: "O Déea, se gh'èsi de pàarter da l'inisi de le nòostre Disgràasie e té te gh'èset la vója de scultàa la stòoria di nòoster guàj, prima de viighe finiit se sararès el céel e Èespero el pudarès saràa sö la lüüs de'l dé. Na tempestàada la n'aa sbürlàat sö le spiàge de Liibia dòpo viighe giràat per en bèl pòo per tàanti màar, partiit da l'antiiga Tròoja (se per càašo el nùm de Tròoja el füdes rivàat a le vòostre uréce). Me sùunti Enéea, el pìio, famùus infina a le stéle, e sö la flòta pòorti cun mé i Làari scampàat a'l nemìich. Cèerchi l'Itàalia, la bèla cöna de la me ràsa nasiida da Giòove. Sùunti 'ndàt adrée a la fürtönae me sùunti imbarcàat sö'l màar de la Friigia (13) cun viint nàavi: Vénere la n'aa insegnàat la stràada. Me n'è restàt sèt apéena, inturciàade da'l vèent e da j óonde, e sèensa éser cugnusiit da la gèent, vòo a la céerca de fürtöna, casàat jà da l'Euròopa e da l'Àašia, e sùunti chì in méša a i dešèert de la Liibia".

Vénere la gh'aa miia supurtàat de vediil lamentàase

Amò e cùsé la s'è mìa lée a ciciarà, pròpia in méša a'l so dulùur: "Sòo mìa chi te séet, ma crèdi mìa che te sia udiùus a i Celèst, dàto che te séet vegniit a la citàa de i Tiiri. Và avàanti per la to stràada e và infina al palàs de la regìna. Pódi bèle dìte - se i me genitùur i s'è mìa sbaliàat a insegnàame a strulegàa - che i to cumpàgn j è sàalf e la flòta l'è a'l sicüür, sbürilàada in de 'n pòst serèen da 'l cambiàa de i vèent. Vàarda cùma j è cuntèent chéi dùdes cìigni, che l'àquila de Giòove intàant che la vegniiva šó la gh'ìiva sparpajàat per l'àaria: adès i se vèt, in lóonga fiila, o a catàa el pòst dùa fermàase o a vardàa bèn sèemper chél pòst lé. Cùma chéi cìigni che i se divèert a sbàter j àale, cun tàanta giòja e i vùla in cìrcol, e i càanta, cušé le to nàavi e i to sòci o j è bèle rivàat in pòort o j è adrée a rivàaghe cun le so véele bèle tiràade.

Và dònca avàanti sèensa paüüra, pòorta sicüür i to pàs indùa la stràada la te mèena!" La gh'àa dīt cušé, e intàant che la se giràava indrée la gh'àa fàt véder el so còl meraviliùus, i so cavéi prüfümàat d'ambròošia i gh'àa mandàat fóora 'n prüfòm celestiàal, la véesta la s'è veriida fina ai pée: la gh'àa fàt véder cùma se móof na véera Déa in de'l caminàa.

Enéea el gh'àa ricunusiit so màader in de'l vediila andàa via e alùura el gh'àa dīt: "Catiiva àanca té, perché sügütet a tóo de bàla to fióol cu'l metiite in màaschera? Perché pódi mìa strenšìite la màan, sentiite parlàa, rispóondete sèenza sguarnàame? Intàant che'l dišìiva cušé el s'è muìit vèers le luntàane müüra. Vénere la gh'àa mìs intùurno a i viandàant n'àaria spèsa, e la gh'àa metiit adòs en vèl de fümàana perché nisöön el pudès védei o tucài o fermàai o dumandàaghe le rešòon de'l so arìif. Alùura la Déa l'è vulàada fìna a Pàafo, la gh'àa vìst amò chél pòst incantàat dùa i gh'àa mìs in pée, in so unùur, en gràn tèempli, e dùa cèent altàar profümàat de fréesche ghirlàande i brüüša incèens.

(12) *Birsa*: vocabolo di origine greca che significa "pelle di bue".

(13) Sul mare della Frigia: il mare antistante l'Asia Minore ed in particolare la Troade.

• CARTÀGINE

Enéea e Àcate intànt j àandava in frésa lóonch 'l sentéer. E bèle j éera insìma a na muntagnóola che gh'éera didrée a Cartàgine, pròpia davanti a la ròca che gh'è en pòo püsèe in bàs. Enéa el vàarda meraviliàat i palàs (tèemp indrée j éera cašòt), le pòorte, el bašamèent de le stràade. I Tiiri, pièen de vója, i tribùla cun en gràan sàm; quaidöön el svàalsa le müüre, i mèt in pée la ròca e i móof a màan de le ròce; de j àalter i deciit el pòst dùa méter sò la pròpia cà e intùurno i ghe dišégna en sùulcher, de j àalter j élec i giùdici, le càriche pübliche e in "sàacris" (14) el senàat; quaidöön el scàava en pòort, àalter in profunditàa i gèta le fundasiòn de 'n teàter (15) o i fà végnér fóora da de i blòch de préeda de le culòne smišüràade, che j è pò j urnamèent altìsim de le scéene de'l dumàan. Cušé se móof j àave a 'l inìsi de l'estàat per la campàgna fiurìida, sóta 'l sùul, e le fà la rónša, quàant le pòorta a l'àaria chéle picenìne o le cundèensa el méel spantegàat o le càta chél che ghe pòorta le àaltre laurèente, o quàant – mise in fiila – le slògia de cà la ràsa de i màs'c che i vàal nièent. J è a bòt, el méel nóof el prüföma de tiimo. "O fürtünàat chéi ch'ii vèt le so müüra bèle in pée!", el diis Enéea, intàant che'l vàarda i təc de la citàa. Sguarnàat magicamèent da la fümàana, el véen avàanti in méša a la gèent e nisöön el riès a vedìil. In de'l més a la citàa gh'éera en buschèt cunsacràat che 'l pariiva sguarnàt da n' óombra gràanda: chì tàanti àn prìma i Feniici, ficàat sò in de la custéera da j òonde e da'l vèent, i gh'ìiva truàat sóta tèra el segnàal pensàat da Giunóone: el cràni de'n cavàl pièen de brìo ('n augüüri sicüür che el pòpol nóof, en dé, el sarès stàt fòort in guèra e bèen mìs per tàanti sécui. Didóone la gh'ìiva fàt méter sò en gràan tèempli a Giunóone pièen de na möcia de tešòor e cun la prešèensa de la Déa; la gh'ìiva j ingrès de bróons e àanca 'ndùa se pògia j architràaf. De le gràan pòorte de bróons le giràava sò i pòlech. Enéea el gh'àa vìst na ròba che per la prìma vòolta la gh'àa fàt andàa via le so paüüre, e la gh'àa fàt pensàa cun fidücia a'l dumàan. Intàant che'l vàarda el tèempli, sèensa fàase scapàa nièent, e 'l spetàava che rivès la regìna, el vàarda cun amirasiòn le fürtóne de la citàa e 'l capìs che ràsa de*

*stipiti

'n tribüléeri ghe füdes in muimèent, èco che 'l l'aa ciapàat dèenter na séerie de pitüüre che le parlàava de la guèra de Tròoja, famùuša bèle in töt el móont.

El vèt j Atriidi, Priamo e 'l Chìle, tötì nemìch 'l öön cun 'l àalter. Alùura el se féerma caragnèent e 'l d'is: "O Àacate, gh'éel in de'l móont en siit che el sàga miia pièen de la nòostra scarùgna? El chì Priamo! Àan chì se pàarla bèn de lüü, àan chì se piàans per la so sfürtöna, j è làagrima che le vè dèenter a tôte le ròbe de'l móont e tötì i cóor i véen a tucàa i travàj de j òm. Làsa stàa tôte le to paüüre: sùuntum famùus e chéesta la sarà la nòosta salvésa". Intàant che'l dišiiva cusé el se impieniiva l'ànima de figüüre vóode, cun la fàcia bagnàada da'l piànsher. El vedìiva da na pàart i Gréeci che i scapàava sóta Tròoja cun adrée i giüuen Trujàan, da chel'àaltra pàart el vedìiva i Friigi cun didrée Achìle muntàat sö'l càr da guèra, cun 'l èlmo crestàat. E pò el gh'aa vist a caragnèent le tèende de Réesho (16) biànche cùma la néef, e Dioméede töt pièen de sàanch che, quàant el gh'è 'ndàt a dòs a tradimèent in de'l prim piishol, el purtàava i so cavài briùus a'l so acampamèent prima amò che i gh'èes tastàat l'èerba de Tròoja, e bevìit l'aaqua de'l Xàanto. Da n'àaltra pàart Tròoilo, en pòer regàs miia en gràado de sfidàa nisöön, che'l s'è vist davàanti Chìle el gràant, e el gh'aa mulàat la spàada. L'éera purtàat via da i so cavàj, pindulèent da'l càr, a cuciòn, el tegnìiva amò in màan le réedene; la téesta e i cavéi ch'ìi strisiàava in tèra, la làancia giràada che la rigàava la pùulver. Intàant le dóne trujàane cun i cavéi mulàat le 'ndàava a'l tèempli de la nemìiga Palàde e pièene de tristésa, i l'aa süplicàava, intàant che le se dàava de le tiighe a'l stómech cun le màan, e le ghe ufrìiva en mantél presiùus: la Dèa la giràava la téesta, j óc sbasàat vèers la tèra.

Achìle, dòpo viighe tiràat adrée trè vòolte Ètore intùurno a le müüra de Tròoja, el na vendìiva a pées d'òor el pòer còorp marturiàat. Enéea quàant el gh'aa vist el so amiich mòort, el so càr, el so cadàaver e Priamo che'l slungàava le màan

bùne a nièent, el gh'aa mandàat fóora en gràan lamèent. Pò el s'è mìs amò a cumbàter in de'l més de la batàalia cóontra j invasùur inséma a i so suldàat de l'urièent e a j armàat de'l néegher Memnone (17). Pentisilea rabiida (18) la cumandàava le Amàsoni cu i so scüüt fàt a löna; a gueriéera véergine - na cintüüra d'òor sóta le tête squèerce - la gh'iiva el fóoch adòs in de la batàalia e ghe piašiiva fàala fóora cun i gueriéer püsèe curagiùus.

- (14) Sacro perché rappresentava la sacralità dello stato ed era depositario delle leggi.
- (15) Teatro: non bisogna stupire se tra le prime costruzioni ci sia anche il teatro, che nell'antichità era una delle manifestazioni collettive più celebrate e più significative per quanto riguarda il costume e la civiltà di un popolo.
- (16) Reso, re della Tracia, venuto in soccorso di Troia, ebbe notte tempo l'accampamento devastato da Achille e Diomede.
- (17) Memnone: secondo Esiodo era figlio di Titone e dell'Aurora. Prese parte alla guerra troiana e cadde sotto la spada di Achille.
Piange ogni giorno la sua morte la madre e le sue lagrime si mutano in rugiada. La leggenda narra che la statua che lo raffigura, dia un suono dolcissimo all'apparire dell'alba.
- (18) Pentisilea: figlia di Marte e regina del popolo guerriero femminile delle Amazzoni. Anch'ella fu uccisa da Achille.

• ENÉEA 'L INCÓONTRA DIDÓONE

Intàant che 'l trujàan Enéea el vàarda chéeste scéene pràan bèle e pò 'l sà pö 'sa dii, tàant 'l éera in òoca, la regina Didóone, bèla fóora de mišüüra, la se pòorta avàanti vèers el tèmpli in méša a de i giüinòt. Cùma fà Diàana quàant la cumàanda de balàa sö le rìive de l'Euròora o sö i turnàant de'l Cìinto e mìla Oréadi la se mèt intùurno e le ghe và adrée (la Déa la véen inàans, la faréetra sö 'l fiàanch, püsèe vàalta de töte le àaltre Niinfe, e Latùna la góot in de'l segréet de'l cóor): cusé Didóone, cuntèenta, la caminàava in méša a i sóo, e la ghe fà frésa sö i lauràa per el règn che véen sö. Pò la gh'aa ciapat pòst sö 'n tròono pròpia in méša a'l santüàari, davàanti a la cèla de la Déea, cun töt atùurno le so guàardie sièelte. La regina l'éera adrée a giüdicàa, la cüràava la giüstìisia e la fiiva fàa in de la manéera giöösta i lauràa, quàan' a l'imprüiışa Enéa el gh'aa vist rivàa in méša a tàanta gèent Antéo, Segèesto, el fòort Cloàanto e de j àalter Trujàan

*che 'l néegher tempuralòon el gh'ìiva spantegàat
in de'l màar e 'l gh'ìiva ficàat luntàn sö spiage divèerse.
I s'è meraviliàat in de'l stès tèmp lüü e Àcate, cunfundit
fra la cuntentésa e la paüüra: i brüšàava da la vója
de strenšighe le màan, ma, a savii miia cùma la se sarès
giràada la menàada, el jà distüürba. I stà schis, quarciàat
da la niigula, a spetàa che sòort tucarà a i so cumpàgn, a
sèenter in che spiàgia i gh'àbia lasàat la flòta, e perché i sia
vegniit lé - òm catàat fóora da töte le nàavi – a impluràa
pietàa, intàant ch'ii 'ndàava vèers el tèmpli in méša a'l
vušamèent de la gèent. Quàant j è 'ndàt dèenter e i gh'àa
viit el permès de parlàa a Didóone, Ilionéeo, el püsèe
garantiit, el gh'àa cuminciàat a dii cun càalma: "O regina,
che Giòove el t'aa permès de fundàa na citàa nóoa e regnàa
sö pupulasiòn süpèerbe, nuàalter pòoer Trujàan, sbatit da
i vèent per ògni màar, végnum chì a süplicàate: dàa miia el
permès de dàa fóoch a le nàavi, rispàarmia en pòpol a pòst,
pèensa bèen a'l nòoster càašo cun atensiòn e pietàa.
Sùuntum miia vegniit chì a sbragàa cun le àarmi i Penàati
de la gèent de la Liibia, e gnàanca a rubàaghe la ròba, per
scapàa jà in màar cùma d'i piràati: sùuntum miia cusé catiif,
e gnàanca pòol permetiise tàanta süpèerbia en pòpol che
'l è stàt castigàat. Gh'è in méša a'l màar na tèra che i Gréeci
i ciàma Espéeria, cun de la gèent armàada fina a i dèent, cun
i càamp che böta ògni bèen; en tèmp ghe stìiva j Enòotri, e
se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia da'l nùm
de 'n so rè. Lé vurivum andàa... Quàant a 'n cèert mumèent
Oriòone preputèent, vegniit fóora da'l màar, el n'aa ficàat sö
l'aaqua bàsa e pò 'l gh'aa sbatit in de l'àaria di ventòn che
i n'aa purtàat luntàn. El màar el n'aa fàt a tòch, in méša a
jòonde e scòogli paurùus: sùuntum rivàat in pòochi a la
vòostra riviéra. Ma che gèent éela la tùa? Che manéra
éela chéesta de impediine de méter i pée a téra e de stàa
lé sö la spiàgia? Perché fàane la guèra? Se tegnii miia cöont
de'l gèner ümàan e de j òm armàat, gh'ii de viighe paüüra
alméeno de i Dèei che i ricòorda e i giüdica el bèen e el
màal. Enéea, l'òm püsèe a pòst, pietùus, valurùus de tóti i
murtàai, 'l è 'l nòoster rè. Se i Fàati i la tèen amò in vita, se 'l*

respiira, se amò el ripòoša miia in méša a j óombre catiive de la mòort, gh'ùm paüüra de nièent; e gnàanca te gh'àaret de pentiite de viighe garegiàat cun lüü in gentilésa. Gh'è de le citàa e de j armàat de Tròoja àan in de'l paées d'i Siciliàan, indüa régna el famùus Acèeste de sàanch trujàan. Làsene tiràa a riiva la flòta tarucàada da i vèent, per metiila a pòst cun de'l lègn tajàat da le buschine, fabricàa d'i rèmm; per po' pàarter cuntèent vèers l'Itàalia e 'l Làasio, se gh'arùm la furtöna - truàat el re e i cumpàgn – de 'ndàa vèers l'Itàalia. Se gh'è pö la manéera de salvàate, se 'l màar de la Liibia el t'aa tiràat sóta, o bòn Enéea, bravìsim pàader de i Trujàan, se gh'è mòort àanca Jùulo nòosta speràansa de'l dumàan, andarùm alméeno in Sicìilia, da dùa stiivum bèen e da dùa sùuntum partiit, pudarùm véder el rè Acèeste!". Cušé parlàava Ilionéeo e tötì i Trujàan i dišìiva de sé cu'l còo. Alùura Didóone, sbasàat j óc a tèra, la gh'aa dît: "Gh'ii miia de viighe paüüra, stripèe fóora da'l cóor i bröt penséer. La düüra sitüasiòn, i ris'c che gràava sö Cartàgine, che 'l è nóoa e gnamò bèen impiantàada, i me òbliga a viighe de le paüüre, cun la diféesa d'i cunféen in ògni àangol cun de le guàardie bèen armàade. Chiì cugnùs miia la ràsa de Enéea, Tròoja, el valùur, j éeroi, l'incèendi che 'l gh'aa fàt finì na guèra cušé gràanda? J è miia düür de ànim i Tìiri, el Sùul el fàa 'ndàa i so cavàj miia tàant luntàan da la me citàa e 'l riès a méter el calùur de la pietàa in de i cóor de la me gèent e àanca a mé. Ve farò andàa jà sicüür, ve darò na màan in tôte le manéere, sia che gh'èsus vója de cercàa la gràant Espéeria e le tère sàacre a Satùurno, sia che gh'èsus vója de 'ndàa vèers le spiàge d'Érice, da'l re Acèeste. Se pò vurari fermàave in de'l me règn, gh'ii de savii che chéesta citàa nóoa l'è vòostra: tirèe püür a sèch le nàavi, e che mé farò miia diferèensa fra i Pùnici e i Trujàan. Gh'ès el céel de vóorer che Enéea el fùdes chì, purtàat chì da'l stès vèent! A ògni manéera mandarò persùne fidàade a cercàa fra le riive de'l màar, e urdinarò de vardàabèen sö tötta la tèra de Liibia, per véder se 'l fùdès riesiit a tucàa tèra o magàari se l'è a šübianèent in de 'n quàal bòsch o citàa. Stà buna! Enéea el piio e el fòort Àcate da 'n bèl pòo i

brüşàava da la vója de mandàa jà el niigol. E Àcate el gh'aa dît a Enéa: "O fióol de Vénere, cùša pèenset de fàa? Tôt va bèen, te'l védet: la flòta e i cumpàgn j è stàt amò catàat. Màanca apéena Oróonte, che gh'ùm pròpia vîst tiràat sóta da'l màar catiif: tôt el rèst 'l è preciis a chél che t'aa dît to màader". El gh'iiva apéena parlàat quàant la sòsula fümàana che la jà sguarnàava, l'è 'ndàta jà a l'imprüiisha in de l'àaria libera. Enéa el pariiva 'l sùul in de la lüüs ciàara, a la pàari de 'n Dio, belisim in fàcia e de fisich; àanca perché la stésa Vénere, cun en bùf, la gh'iiva dât a'l fióol na ciòpa de cavéi ch'ii lüšiiva e, in purpurina, na lüüs de giüinésa in de j óc ch'ii brilàava. In de la stésa manéera che l'artiista 'l aümèenta el splendùur a'l avòorio bèle ciàar, o el fà püsèe bèl l'argèent tàa'me 'l òor, o 'l màarmo de l'iishula de Pàaro (19). Alùura Enéa el pàarla a Didóone davàanti a'l so pòpul curiùus per la manéera de la regìna la gh'aa vîit de fàase véder cusé a l'imprüiisha. E el dîis: "El chî el trujàan Enéa che sîi adrée a cercàa, scampàat da'l vòoster màar. O regìna, apéena té te gh'èet vîit pietàa de i tribuléeri che Tròoja la gh'aa pasàat, e che te ne òospitet tàa'me di sòci in cà tùa, scampàat da i Gréci, fiàch e sgnich per tàante fadiighe in tèra e in màar, quàant gh'iivum bişógn de ògni ròba: sùuntum miia in de la cundisiòon de ringrasiàate in de la giöösta manéera, sia nuàalter e sia quàant ghe réesta de la gèent trujàana 'ndàta de chî e de là per tôt el móont. Chîi gh'è là in àalt el te dàra mérit, se en quàal Spìrit celèst el vuràra fàa céera a la gèent bùna, se gh'è la giüstisia e la cusietà de'l bèen. Che sécol feliis el t'aa fàt végnér fóora? Che genitùur cun nubiltàa i t'aa fàt, o càara regìna? Fintàant che i fiöm j andrà in de'l màar, fintàant che le òombre le curarà adrée a i fiànch de le muntàgne, fintàant che 'l céel el ghe darà de mangiàa a le stéle viive: dèenter de mé, in ògni pòst 'dùa 'l destéen el gh'ès de ciamàame, el to nùm el sarà sèemper dèenter de mé, cusé la to gràasia e i to mérit!". Dòpo viighe parlàat el gh'aa dât la màan dèestra a Ilionéo, la mansìna a Serèesto e pò el gh'aa salüddàat tóti chéi j àalter, el valurùus Già e 'l fòort Cloàanto. Didóone la s'è meraviliàada prìma a vedìil,

*pò a scultàa la stòoria de le so sventüüre, e la gh'aa dît:
“Fióol de na Déa, che destéen te perséguita in méša
a di pericoi cusé gràant? Quàal éela la fòorsa che te
sbüurla vèers spiàge luntàane? Té séet chél Enéea che
Vénere la gh'aa viit da Anchiise vešéen a l'òonda de'l
Simoéenta? Ricòordi che Tèucro, el fradél de Ajàace,
'l è vegniit en dé a Sidóone, casàat jà da i so siit, e el
cercàava en règn nóof cun 'l ajöt de Béelo me pàader,
che alüura el sachegiàava Cipro e l'éera àan el padròn
de chél' iisùula lé. Da chél dé là, sò tòt sò la rüina de
Tròoja, e àan de té e de i rè de j Achèei.*

*Àanca se l'éera cóontra i Trujàan, Téucro el parlàava
bèen de lùur e el dišiva che lüü 'l éera de la stésa ràsa.
Vegnii dònca dèenter, o giüinòt, vegnii in de la me cà.
Na stésa sòort la gh'aa vuriit che àanca mé, sbatìida
in méša a tàanti guài, gh'èsi de rivàa chì finalmèent
in chéesta càara tèra. Sò bèen cùša 'l è 'l dulùur,
da lüü gh'òo imparàat a dàaghe na màn a chii ghe l'aa”.
Intàant che la parlàava cusé, la cumpàgna Enéea in de'l so
palàs e la cumàanda che se fès di sacrifici in de i tèmpli
de i Celèst. Pò la màanda a i Trujàan che j éera sò le nàavi
viint tòor, inséma a cèent nimàai bèen mìs e cèent agnéi
gràs e cèent péegure, tòta na regalia destinàada a fà fàa
na bèla féesta chél dé là...*

*Intàant la splèndida régia l'è stàta mìsa a pòst cun en
lùso fóora de mišüüra. El banchèt i l'aa preparàat in de na
sàala in méša a'l palàs: i gh'aa mìs in tèra tapéet fàt cun de
la pùurpura veramèent bèla, e in sò i tàavoi de'l vašeram
d'argèent che 'l pešàava tàant, dùa gh'éera dišégnàat in de
'l òor le ròbe püsèe bèele che gh'iiva fàt j àantenàat, na
filéera de stòorie mise in pée da tàanti e tàanti persunàc de
chéla ràsa de gèent antiiga. Sicóme l'éera en pàader pièen
d'amùur, Enéea el màanda Àcate a le nàavi a purtàaghe le
nutisie a Ascànio per tiràasel pò adrée in citàa: tòte le
preocüpasiòn de 'n pàader tèner j éera per lüü.*

*Pò el cumàanda che végna purtàat a la regina di regài
salvàat da la rüina de Tròoja: en mantél gréev de ricàm
e d'òor, en véel urlàat de fóje giàalde d'acanto, ròbe*

bèle che Élena la gh'ìiva tудиit sö quàan l'è scapàada da Micéene per rivàa a Pèergamo e a 'l amùur pruibìit, regàj meraviliùus de so màader. La cumàanda àan che i ghe pertès el scettro de Ilióon, la fióola püsèe gràanda de Priàmo, la so culàana de pèerle e na curùna d'ùpia d'òor e de le préede presiùuše.

Àcate 'l übidìs sübit e el và de cùrsa vèers le nàavi. Ma Vénere, che la na sà jööna püsèe de 'l diàavol, la pèensa in che manéera de viighe sudisfasióon e la mèt in pée che Cupìido, cambiàat de curpuradüüra, el vàga a Cartàgine a 'lpòst de 'l tènèr Ascànio e el fàsa infiamàa (cun i regài de Enéea) la regìna d'amùur tremèent, infina in fóont a j òs; perchè la gh'àa paüüra de la cativéeria de Giunóone, e le riès mìa a dòormer cun chél penséer lé la nòt. Cuše la ghe dìis a Amùur: "Fióol mée, che te séet la me fòorsa e el me bàch de cumàant, che te gh'èet mìa paüüra de i lampès de 'l Pàader uniputèent, me végni in šenóc a dumandàa el to aiöt. Enéea, to fradél, 'l è sbatiit da 'l màar sö töte le spiàge da la cativéeria de Giunóone, che 'l la póol mìa vediil: te 'l sèet bèen, tàante vòolte te me l'èet dīt che t'è vegniit infina màal. In chél mumèent gh'è 'ndàt incóontra la fenìicia Didóone che la ghàa fàt na bèla céera e che el l'àa téen lé cun tàanti cumplimèent: ma mé gh'òo paüüra de chéla càgna de Giunóone, che sicüramèent la starà mìa lé a gratàase el nuéen, in de 'n mumèent cusé difìcil e cumplìcaat. Alùura pèensi de ciapàa a 'l mée sèp la regìna e de metiighe fiàme d'amùur in de 'l cóor, perchè la gh'àabia mìa de diventàa nemiiga de i Trujàan per cùulpa de 'n quàal àalter de i Celèst, e che la gh'àabia de amàa Enéea tàa'me mé. Scùulteme alùura cùma te gh'arèet de muìite. Per inviit de so pàader, Ascànio, el me tešòor, e me püsèe gràanda preocupasióon, 'l è adrée a andàa in citàa a pertàa töti i regàj scampàat a le fiàme e a 'l màar: mé ghe darò la sdòormia, pò dòpo el sguarnarò intàant che 'l dòorma in de 'n pòst cunsacràat, sö le muntàgne de Cìtera o sö l'ìida, cusé la póda mìa végnèr a savii in nisöna manéera i me tranéi o nóošer a i

me dišegn. Per na nòt te farèet parèensi d'éser lüü; te séet en pütél, te pudarèet cun facilitàa fàa tóo la so fàcia; cuśé quàant Didóone, cuntèenta, la te ciaparà in sèn tra i fòm de'l véen e 'l mangiàa de'l banchèt, quàan' la te cucarà fra i so bràs in méša a na müüda de baśéen, te ghe bufarèet in de'l cóor en fóoch velenùus.

Amùur el gh'aa übediit sübìt a le paròole de so màma e, mise śó jàale, el s'è divertìit a caminàa cun l'andadüüra de Jùulo. Intàant Vénere la gh'aa fàt rivàa sö 'l còorp de Ascànio na pišulèera e, intàant che 'l àa tèn bèl càalt tacàat a lée, el la pòorta in di bòsch vàalt de l'ìida, dùa la prüfümàada magiuràana la la spéta e la ghe prutéc i sógn cun i so fiùur udurèent. E bèle Cupìido, übidièent a'l deśidéri de Vénere, el và cuntèent sóta la guiida de Àcate, a purtàa i regàj meraviliùus a la regìna de i Tìiri. Quàant 'l è rivàat a'l palàs, Didóone la s'éera bèle setiida śó in méša a'l banchèt, sö 'n lét duràat da tapét belìsim, e àan Enéea cun i Trujàan el gh'iiva ciapàat pòst sö di lét de pùurpura. Gèent de cumàant la dà l'aaqua a le màan, inséma a tuajóoi finìsim, e i tiira fóra 'l pàan da le siiste. Dèenter, in cüšìna, laùra cinquàanta regàse, che le gh'aa el cóompit de preparàa bèen la lóonga séerie de mangiaréen e de unuràa i Penàati cun le primìisie brüšàade in de'l fóoch. De àaltre cèent regàse e cèent valèt de la stèsa etàa i stàa adrée a'l servisi de mèensa, i pòorta el mangiàa in tàaula, i mèet śó bèen le cópe e i vèersa da béever.

I Tìiri j'éera rivàat in de na bèla ciòpa a'l banchèt e, mìs śó in di lét töt ricamàat, sö inviit de Didóone, j'è lé a bùca davèerta davàanti a i regàj de Enéea, el mantél e el vèl urlàat de àcanto; e i vàarda cun amirasiòn Jùulo, le so fiinte paròole, l'uciàada pièena de fóoch de Amóore. Püsèe de tóti el la vàarda cun amirasiòn Didóone, destinàada de chì en pòo a la rüina, la riès miia a viighen asèe, e la se infiàma intàant che la vàarda Jùulo büšiàader, cumòsa da 'ste fióol e da i regàj. Cupìido, che 'l s'è tacàat a'l còl de Enéea, e cuntentàat cu'l sóo brasàal sö 'l amùur de 'l òm che 'l fiiva parèensi d'éser so pàader, el s'è giràat vèers la regìna: Didóone la s'è impìgulada cun j'óc e cu'l

cóor, e el la ciàpa sö i šenóc, sèensa capii che l'éera adrée a fàase scaldàa el cóor da 'n cušé gràant e-Spìrit.

A'l cumàant de Vénere, Cupiido el scumìincia piàan bèl bèl a scancelàaghe da'l cóor la figüüra de Sichéeo e a impieniighe l'ànima, da tàant tèemp féerma e dešèerta d'amùur, cun na fiàma nóoa. Apéena finiit el banchèt, i valèt i gh'aa purtàat jà tōti i rušióoi e i gh'aa impieniit di vaaas gròs pièen cèp de véen. El palàs el rimbóomba de 'n cincél giujùus e chéi che gh'éera lé i fà rivàa le so vùus per tōti i siit; làampade impise le pindùla da i sufit duràat e le fiàme de le tòorce le trasfùurma in dé la nòt. Alùura la regìna la se fà dàa la cùpa d'òor e de gème duperàada sèemper da Béelo e da i so disendèent e el l'aa impièena de véen; tōt intùurno se fà cito: "Giòove - la diis Didóone - té che te prutéget chéi che véen de fóora, dàane 'l permès che chéesta giurnàada la sìes bèla per i Tiiri e per i Trujàan, che la nòostra disendèensa la n'aa cunsèervi la memòoria. Che ne véegna apróof Bàcco creatùur de felicitàa e la bùna Giunóone. E vuàalter Cartaginées cun viiva cuntentésa celebrèe chéesto nòoster catàase!"

Intàant che la dišìiva cušé la mèet na quàal gùsa de véen sö la mèensa, pò la pòorta el véen a i làber e la slóonga la cùpa a Bišìia per incuragiàal a béever: Bišìia el vóoda tàa'me 'n asetàat la tàsa che spümàava, che pò el la fàa pasàa de màan in màan a tōti. Jòopa da i lóonch cavéj, aliéef de'l gràant Atlàante, el sùna la céetra duràada.

El càanta la löna šübianèenta e i travàj de'l sùul, cùma gh'aa fàt a nàser le béestie e àanca la ràsa de j òm, i lampès e el pióover: el càanta le sèt suréle liadi, Artùuro e le do Ùrse; e 'l perchè el sùul d'invèerno el gh'aa tàanta frésa de fàa scapös in de 'l Océano, perchè le nòt d'estàat le tàarda. I Tiiri i ghe fà 'l aplàušo, e i Trujàan adrée.

E Didóone, che in de la vità ghe n'éera capitàat d'ògni, la pàsa la nòt a parlàa cun Enéea e intàant la ghe béef adrée el veléen mistüràat d'amùur. La ghe fà le dumàande sö Priamo e sö Ètore, sö j armamèent de'l fióol de l'Auròora, sö i cavàj svèelt de Dioméede, sö la fòorsa de'l Chile.

"Te préeghi, in de'l sègn de l'uspitalitàa – la diis – cōonta

*chì fina da 'l inìsi i guàj de i Gréeci, le sfürtöne de i to sòci
e el viàc lóonch, perché 'l è bèle la sètima estàat che 'l
destéen el te càsa jà per ògni tèra e màar”.*

(19) Paro, isola famosa per il nitore del suo marmo. Il marmo “pario”, ivi estratto dalle cave, era famoso per il suo nitore.